

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІОНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Целуйко М.Ф., здобувач

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглянуто особливості поняття професійно-правової культури, зроблено досконалий аналіз таких понять, як «професія», «культура», «діяльність».

Ключові слова: професійно-правова культура, професія, культура, діяльність, професіоналізація, окультурення

Целуйко М.Ф. К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ / Национальный университет «Одесская юридическая академия», Украина

В статье рассмотрены особенности понятия профессионально правовой культуры, сделан досконалий анализ таких понятий, как «профессия», «культура», «деятельность».

Ключевые слова: профессионально-правовая культура, профессия, культура, деятельность, профессионализация, окультуривание

Celuyko M.F. TO THE CONCEPT OF PROFESSIONALLY LEGAL CULTURE / National university «Odesa law academy», Ukraine

In the article the features of concept are considered professionally legal cultures, the perfect analysis of such concepts is done, as a «profession», «culture», «activity».

Key words: professionally-legal culture, profession, culture, activities, professionalism, amelioration.

Багатомірний підхід до культури, розуміння її як способу людської життєдіяльності створює передумови для диференціації цього поняття. Різноманіття видів людської діяльності дозволяє говорити про розмаїття різновидів культури (політична, правова, екологічна, культура управління і т.д.). Професійна культура значною мірою визначає рівень розвитку суспільства, цивілізації.

Перехід від розгляду правової культури до аналізу професійної культури, професійно-правової культури та професійно-моральної здійснюється в роботі при реалізації одного з обраних методологічних підходів – діяльнісного.

Але перш ніж розібратися, що собою представляє феномен «професійна культура», необхідно, на нашу думку, у першу чергу розглянути такі поняття, як «професія», «культура», «діяльність», тому що саме вони у своїй сукупності і складають категорію «професійна культура».

Виконувана стаття передбачає вивчення тих напрямків державної політики України, що спрямовані на її інтеграцію у співдружність Європейських держав.

За визначенням Т.Н. Балакіної, «культура – це історично розвиваюча багатогранна система створених людиною матеріальних і духовних цінностей, соціокультурних норм, а також способи їх розповсюдження та споживання, процес самореалізації та розкриття творчого потенціалу особистості та суспільства в різних сферах життя» [2, 3]. Відповідно до визначення, даному Е.А. Баллером, «культура – це творча діяльність людства в усіх сферах буття і свідомості, як минула, матеріалізована в тих чи інших культурних цінностях, так і сьогодення і майбутня, яка ґрунтується на освоєнні раніше накопиченого досвіду і спрямована на подальше перетворення природи, суспільства і самої людини» [3, 22].

Загальним і найбільш значущим у проаналізованих нами визначеннях є те, що тут акцентується увага на таких факторах, як творча діяльність людини і розкриття її творчого потенціалу в процесі діяльності.

Розуміння культури як способу діяльності в тій чи іншій мірі простежується в концепціях багатьох мислителів. Так, Г. Гегель у своїх творах вживав поняття «культура думки», «культура розуму», «культура мислення», «культура свідомості» [5, 353], але в той же час він підкреслював, що без «загальнозначущих умінь» ніяка діяльність неможлива. «Невмілий створює завжди не те, що він хоче зробити, тому що він не пан над своїм власним діянням» на відміну від культурного виробника. Цей розвиток індивідуальних особливостей до «загальнозначущого вміння» Г. Гегель називав практичною культурою [5, 222].

Поняття правова культура потребує деяких уточнень: з одного боку, запропонована структура виходить неповною, тому що не можна залишати поза сферою правової культури норми права та правові відносини, а з іншого боку, ця структура передбачає виокремлення тих її характеристик, які не утворюють самостійних елементів. Навряд чи буде доцільним виділяти в якості самостійних структуруючі елементів такі, як рівень досконалості законодавства та юридичну практику. Саме формулювання «рівень досконалості законодавства» уявляється вельми розпливчатим і одночасно з цим передбачає пошук і обґрунтування критеріїв цього рівня досконалості, що вносить елемент суб'єктивності у вивчення цього явища і ставить його в залежність від оціночних орієнтацій дослідника.

Мета дослідження полягає в тому, щоб висвітлити питання щодо повної характеристики поняття, змісту і ознак професійно-правової культури у вітчизняній правовій науці для дослідження в механізмі формування та реалізації сучасного українського права, описавши предмет професійно-правової культури як наукової дисципліни, охарактеризувавши та висвітливши проблеми, що постають у ході її вивчення та виконати досконалий аналіз таких понять, як «професія», «культура» та «діяльність».

Аналіз сутності та змісту професійної культури, багато в чому пов'язаний з філософською інтерпретацією поняття «професія». Професія (лат. *professio*) – основний рід занять, трудова діяльність, яка вимагає певної підготовки і яка зазвичай є джерелом існування.

Термін «професійний» – належить до будь-якої професії, пов'язаний з професією; займається чим-небудь як професією; характеризується хорошим знанням справи, даній галузі знання чи діяльності. Професіонал – людина, яка обрала якесь заняття своєю професією, фахівець своєї справи [14, 573].

У науковій літературі виділяються наступні підходи до аналізу професії, що відображають різні її аспекти:

- професія як велика група людей, об'єднаних одним видом занять, трудовою діяльністю;
- професія як вид трудової діяльності, занять, визначається технічним поділом праці і його функціональним змістом;
- професія як якісна визначеність людини, яка володіє конкретним вміннями, знаннями, досвідом та особистими якостями [10, 142].

Таким чином, в існуючих публікаціях проблема досліджується стосовно, по-перше, до суб'єкта, носія професії, по-друге, до його діяльності як професіонала, по-третє, до якостей особистості, що характеризують її як професіонала. Крім представлених підходів, у літературі розкривається значна кількість точок зору на феномен професії, деталізують ті чи інші її аспекти. Так, зокрема, видатний вітчизняний вчений С.П. Струмлінін характеризує професію як вид діяльності, що вимагає певної підготовки [12, 12]. Американський учений Е. Грінвуд виділяє в професії наступні змістовні компоненти:

1. Влада, якою володіють представники тієї чи іншої функціональної групи.
2. Вплив у суспільстві, авторитетність.
3. Система спеціальних знань, освіта.
4. Наявність спільності професіоналів, свого роду корпоративно-бюрократичної структури, яка встановлює систему правил і норм поведінки для осіб, що відносять себе до даної процесії.
5. Професійна культура.

На думку Е. Грінвуда, професійна культура – це ступінь та якість володіння людьми професією. Американський вчений підходить до проблеми професійної культури «з боку суспільства» [1, 44-45]. У цьому сенсі професія виступає як система професійних завдань, форм і видів діяльності в тій чи іншій сфері суспільства, відповідних особливостей особистості, що забезпечують задоволення потреб суспільства в досягненні необхідного результату.

Компоненти, представлені Е. Грінвудом, не входять безпосередньо до структури професійної культури. Але разом із тим вони присутні в ній, проявляючись у способі та організації

професійної діяльності, нормах і принципах відносин, професійних якостях особистості, місця даної професійної групи в суспільстві і той авторитет, якого вона досягла.

Докладний аналіз поняття «професія» здійснює В.А. Лапшов, розкриваючи його у двох пізнавальних аспектах: як особисто дане буття й історично – у процесах складання, становлення, розвитку, тобто в процесах, які зумовлюють сучасну форму явища. З цієї точки зору професія, на думку автора, існує в суспільстві в трьох основних формах.

1. Форма живої, конкретної діяльності соціальних індивідів, спеціалізований рід діяльності, що служить, як правило, джерелом існування людини. У цій формі професія майже невід’ємна від її носія, тобто суб’єкта даної діяльності. Вона постає у вигляді суми його знань, умінь, навичок, в його спеціальності, спеціалізації та кваліфікації
2. Форма суспільної праці. У ній професія набуває завершеного характеру соціального явища. Суб’єктом соціальних форм професії постають професійні групи спеціалістів, що складаються з представників даної професії всіх часів і народів, включаючи і сучасні групи. Результатом діяльності цих груп є спеціалізована продукція окремих професій, процеси відтворення і розвитку цих професій.
3. Абстрактна діяльність. У ній професія – це спеціалізована діяльність, об’єктивно необхідна для функціонування суспільних систем, нібито позбавлена суб’єкта, що існує незалежно від нього, заздалегідь дана, обумовлена процесами поділу праці і вимогами технології і структури виробництва і суспільства. До неї входять такі поняття, як специфічна організація предметів, засобів і результатів діяльності. Предметом тут виступає область спеціальних знань, умінь, навичок, операцій, методів. Результат – не кінцевий матеріал або духовний продукт, а особлива соціальна функція або система функцій [9, 38].

Як абстрактна, об’єктивно необхідна діяльність існує у вигляді накопиченої на сьогодні традиції, зберігає й передає досвід, знання, цінності, норми та інші характеристики даного виду діяльності соціального індивіда. У цій формі вона наділена відомим пріоритетом по відношенню до суб’єкта професійної діяльності, тому що змушує його слідувати певним зразкам, еталонам і навіть способам поведінки, здійснювати необхідні операції.

Діяльність соціального суб’єкта має двоїстий характер: у ній діалектично пов’язані система речей і система ідей. Професія в цій ситуації представляється у формі спеціалізованої діяльності, також включає в себе матеріальні і ідеальні компоненти. Кожна професія має свої конкретні сторони: історичну, соціальну, економічну, технологічну, правову, психофізіологічну, психологічну, етичну, культурологічну. Іншими словами, в даному контексті професія об’єднує ряд базових елементів культури, які, у свою чергу, сприяють виникненню системності у феномені професії, тому що надають їй певну цілісність, стратегічну і тактичну спрямованість, гуманістичну характеристику діяльності соціального індивіда.

У становленні і розвитку професії В.А. Лапшов виділяє ряд змінних етапів:

- виділення певної сукупності трудових функцій і їх закріплення за групою соціальних індивідів;
- відокремлення і професіоналізація членів групи, включення у товарні відносини;
- соціалізація групи, оволодіння нею особливих рис соціального обличчя і специфічних громадських інтересів [9, 42].

Межі професії, кількість спеціальностей, з яких вона складається – мінливі. Наростаюча спеціалізація праці поєднується і взаємодіє з формуванням груп споріднених професій, появою «наскрізних» професій, властивих різним галузям виробництва. У процесі інтелектуалізації трудової діяльності зростає спеціалізація усередині професії інтелектуальної праці, в той же час багато його види «технізуються» завдяки застосуванню сучасних комп’ютерів та іншої техніки. У результаті зростаюча кількість професій займає прикордонне місце в суспільному поділі праці, поєднуючи в собі різні його види [10, 142].

Об’єднання соціальних індивідів однієї професії як специфічної соціальної групи, посилення внутрішніх і зовнішніх зв’язків між ними та іншими професіями тягнуть за собою необхідність

наявності цілого механізму функціонування, що передбачає і забезпечує їх існування і підготовку. Процес створення і розвитку такого механізму можна назвати інституціалізацією професії [4, 10].

На думку В.А. Лапшова, на певному етапі інституалізації професії виникає професійна культура. Цей висновок не розходиться з думкою Е. Грінвуда про професійну культуру як певну якість професійної діяльності, про її високий рівень, що дозволяє забезпечити відповідну ефективність у вирішенні тих чи інших суспільних завдань.

По суті, професія і культура – два аспекти, що характеризують один феномен – діяльність. У літературі, присвяченій розробці питань теорії діяльності, простежується кілька підходів до визначення цього поняття. Під діяльністю розуміється і спрямована активність людей, і здатність існування людини, і якийсь реальний процес, що складається із сукупності дій, і спосіб зміни соціальної дійсності, і т.п. [6, 209]

Останнім часом проблема діяльності привернула найпильнішу увагу представників суспільних наук. Змінилося і продовжує змінюватися саме поняття «діяльність» у сучасному житті. За своєю сутністю діяльність – «специфічна людська форма активності, змістом якої є доцільна зміна і перетворення навколишнього світу» [15, 151]; це специфічно людський спосіб ставлення до світу [14, 108-109]. Вона виступає в якості проєкції суб'єкта на об'єкт, зміни об'єкта відповідно до заданої системою цілей і програм [16, 16-18]. Діяльність включає в себе мету, засоби, результат і сам процес.

В.С. Стьопін розглядає діяльність як одну з форм людської активності. Вона характеризується спрямованістю на перетворення об'єктів і визначає особливості людського буття, його відмінність від тваринного існування. У діяльності людина цілеспрямовано змінює навколишній світ [11, 16]. Цілепокладання «є визначальною характеристикою діяльності» [8, 52-53].

Діяльність універсальна, в ній можуть бути змінені будь-які об'єкти – фрагменти природи, соціальні інститути, індивіди і стан їх свідомості, знакові об'єкти, що фіксують ті чи інші феномени духовного життя суспільства. Різноманіття проявів суспільного життя передбачає різноманіття видів діяльності. Для того, щоб деяка діяльність відтворювалася, необхідний певний спосіб взаємодії її компонентів [8, 17]. Пусковим механізмом будь-якої діяльності, на думку М.С. Кагана, виступають потреби [7, 143].

Одним з найважливіших видів діяльності є трудова діяльність людини, соціальних груп, суспільства в цілому, що призводить до зміни засобів і предметів праці, перетворення зовнішнього світу і розвитку самої людини, задовольняючи її потреби. Сучасна діяльність соціальних індивідів породжує розподіл занять між учасниками трудових правовідносин, тобто відбувається поділ праці. Він призводить до закріплення суб'єктів за певними видами трудової діяльності, що призводить до становлення професії. Таким чином, професійна діяльність індивідів, соціальних груп, суспільства наповнює змістом ті чи інші форми праці і в кінченому випадку визначає рівень розвитку цивілізації.

Виходячи з вищенаведеного здається, що кожен підхід має право на існування.

У сучасній цивілізації культура втілює в собі, перш за все, професійні досягнення в матеріальному та духовному виробництвах. Професіоналізація – закономірність розвитку індустріального і постіндустріального суспільства. Професія і культура взаємопов'язані, відтіняючи тим самим багатство змісту і першого, і другого соціального явища.

Таким чином, категорія «професійна культура» є діалектичний синтез понять «культура» і «професія». Професія взаємодіє з культурою в трьох відношеннях:

1. Вона засвоює культуру, будучи об'єктом культурного впливу,
2. Функціонує в культурному середовищі таким чином, коли професіонал виступає як носій і виразник культурних цінностей;
3. Людина за допомогою професійної діяльності створює культуру. І, навпаки, за допомогою професіоналізації культура вторгається в сферу праці. Цей процес є універсальною формою «окультурення» людської діяльності, набуття нею нової якості, нового рівня, нових рис, функцій і можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greenwood E. Attributes of a Profession, Social work / E. Greenwood – NY, 1957. – 142 p.
2. Балакина Т.Н. История русской культуры (IX – нач. XX в.): [учеб. пособие] / Т.Н. Балакина – М.: Изд. центр "Аз", 1995. – 263 с.
3. Баллер Э.А. Коммунизм. Культура. Человек / Э.А. Баллер. – М.: Наука, 1979. – 202 с.
4. Батура П.М. Профессиональная культура молодежи села: проблемы и перспективы / П.М. Батура. – Минск: Вышэйшая школа, 1989. – 176 с.
5. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук / Г.В.Ф. Гегель. – М.: Наука, 1977—.— Т. 1: Наука логики. – 1977. – 456 с.
6. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія / [Герасіна Л.М., Данильян О.Г., Дзьобань О.П., Калиновський Ю.Ю. та ін.]; [Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого]. – Х.: Право, 2009. – 351 с.
7. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. – СПб.: Петрополис, 1996. – 414 с.
8. Келле В.Ж. Деятельность и общественные отношения / В.Ж. Келле // Деятельность: теория, методология, проблемы: сб. науч. тр. / [сост. И.Т. Касавин]. – М.: Просвещение, 1990. – 314 с.
9. Лапшов В.А. Профессиональная культура офицера российской армии: [монографія] / В.А. Лапшов. – М.: Бек, 1999. – 238 с.
10. Социология: Словарь-справочник. Отдельные отрасли социологического знания. – М.: Просвещение, 1990. – 231 с.
11. Степин. В.С. Философская антропология и философия науки / В.С. Степин. – М.: Высш. шк., 1992. – 188 с.
12. Струмилин С.П. Проблемы экономики труда / С.П. Струмилин. – М.: Советская экономика, 1957. – 274 с.
13. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Русский язык, 1998. – 846 с.
14. Философский словарь – М.: Высшая школа, 1975. – 441 с.
15. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1983. – 512 с.
16. Швырев В.С. Проблемы разработки понятия деятельности как философской категории / В.С. Швырев // Деятельность: теории, методология, проблемы: сб. науч. тр. / [сост. И.Т. Касавин]. – М., 1990. – 196 с.